

УДК 343.985: 343.137.5

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-3-169-174

Стащак М. В. ©
доктор юридичних
наук, старший
науковий
співробітник
(Харківський
національний
університет
внутрішніх справ)

Єгоров С. О. ©
здобувач
(Харківський
національний
університет
внутрішніх справ)

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК

Надано оперативно-розшукову характеристику кишенькових крадіжок шляхом визначення кримінально-правових, криміналістичних та кримінологічних ознак вказаного виду злочину.

Ключові слова: кишенькові крадіжки, оперативно-розшукова характеристика.

© Стащак М.В., 2019
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2517-0041>
ord-hnuvs@ukr.net

© Єгоров С.О., 2019
ord-hnuvs@ukr.net

Постановка проблеми. Останні роки супроводжувались суттєвими політичними і соціально-економічними перетвореннями в нашій державі, які неминуче вплинули не тільки на кількісні, а й на якісні показники злочинності. За даними МВС та Генеральної прокуратури України, останніми роками кількість зареєстрованих кишенькових крадіжок збільшилася в 1,5 раза (+ 43,2 %), однак при цьому кількість встановлених осіб, що вчинили даний вид злочину, не збільшилася. Основні причини означеного стану, як свідчить практика, полягають у тому, що протидія кишеньковим крадіжкам ускладнена обстановкою, що складається, способами підготовки, здійснення заходів щодо приховування злочинних дій, зосередженням матеріальних цінностей і певної кількості людей в одному місці, станом соціально-психологічного середовища, а також наявністю в осіб, які вчиняють даний вид злочинів, можливості швидко сховатися або маскуватися у натовпі тощо. Водночас, як влучно зазначає О. В. Бех, завдання оперативних працівників полягає у виявленні фактів злочинів (конкретних дій, за які передбачено певні санкції), у процесі чого вони здобувають первинну оперативно-розшукову інформацію, що підлягає подальшій перевірці, з метою виявлення в діях особи ознак конкретного злочину. Тому оперативні працівники повинні володіти знаннями про загальні злочинні схеми і, відповідно, в оперативній інформації визначити та зафіксувати факти, які становитимуть елементи складу конкретного злочину. Зазначену інформацію надає оперативно-розшукова характеристика, оскільки, теорія пізнання, що підтверджує науковість учення про оперативно-розшукову характеристику злочинів, надає можливість пояснити дії злочинця в період підготовки та вчинення злочину, прогнозувати його подальшу поведінку. Ці положення сприяють розробленню тактики виявлення злочинів і встановлення особи злочинця на підставі порівняння ознак злочину й особливостей поведінки певних осіб за окресленими оперативно-розшуковими ознаками [1]. У зв'язку з наведеним можна констатувати доцільність визначення оперативно-розшукових ознак кишенькових крадіжок.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Впродовж багатьох років фахівці в різних сферах юридичної науки та практики – правоохоронці намагаються у своїх дослідженнях виокремити найбільш ефективні шляхи протидії кишеньковим крадіжкам. Так, слід назвати наукові праці, виконані В. М. Атмажитовим, А. В. Баб'яком, О. М. Бандуркою, В. А. Батенавим, І. І. Бондаренком, І. І. Велікошним, С. М. Гусаровим, В. Я. Горбачевським, В. І. Давидовим, О. Ф. Долженковим, В. П. Захаровим, В. А. Ільчовим, А. А. Лискіним, Б. Я. Нагіленком, Д. Й. Никифорчуком, В. Л. Ортинським, Ю. Ю. Орловим, М. А. Погорецьким, В. Д. Пчолкіним, М. В. Стащак, В. В. Шендриком, О. О. Юхном та ін. Теоретичні дослідження вказаних науковців зробили значний внесок у розвиток теорії та удосконалення практики виявлення, попередження та розслідування кишенькових крадіжок. Проте в їхніх працях не розкрито особливості оперативно-розшукової характеристики кишенькових крадіжок.

Метою статті є надання сучасної оперативно-розшукової характеристики кишенькових крадіжок.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи наукові праці фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності, зроблено висновок, що у будь-якому напрямі з проблем протидії конкретному виду злочинності завжди центральне місце посідає дослідження його ознак та узагальнення в контексті вивчення «оперативно-розшукової характеристики злочину». Однак однозначного підходу серед вчених до визначення безпосередньо вказаного поняття, його складових чи елементів немає, як і чіткого розмежування із криміналістичною характеристикою. Зокрема В. Д. Пчолкін пояснює це тим, що теорія оперативно-розшукової діяльності протягом свого розвитку виробила власне поняття характеристики злочинів, що отримала назву оперативно-розшукова. Але, на жаль, серед учених відсутнє єдине розуміння поняття оперативно-розшукової характеристики. Водночас, на думку В. Д. Пчолкіна, сутність оперативно-розшукової характеристики злочинів можна представити як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних, психологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою ознак, що мають розвідувально-пошуковий характер і розглядаються з позицій ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів виявлення, попередження, розкриття і розслідування злочинів [2, с. 68].

Разом з цим майже аналогічної думки дотримується В. І. Василичук, визначаючи складову оперативно-розшукової характеристики злочинних посягань у сфері економіки,

в результаті чого він виділив такі складові: кримінально-правові (предмет злочинного посягання, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); кримінологічні (стан, динаміка, форми вияву злочину, особа злочинця, причини й умови, що сприяють учиненню злочину); криміналістичні (типові й оригінальні способи вчинення та маскуванню злочину, сліди його вчинення) [3, с. 147].

Водночас слід наголосити, що, наприклад, А. М. Абрамов ширше визначає складові оперативно-розшукової характеристики, зокрема, відносячи до змісту оперативно-розшукової характеристики шахрайства такі елементи:

1) кримінально-правові, зокрема недоліки судочинства у справах про злочини, винесення необґрунтовано м'яких вироків;

2) кримінологічні, в тому числі не мають істотного значення з точки зору гласних форм боротьби з відповідними видами злочинів: рівень загального і спеціального рецидиву; стійкість окремих криміногенних груп і професіоналізація злочинців, прояв останніми агресивності при скоєнні злочинів, підвищений ступінь віктимності в поведінці потерпілих тощо. На його думку, ці ознаки значною мірою обумовлюють специфіку всієї оперативної роботи;

3) криміналістичні, що включають в себе: використання злочинцями різних прийомів і хитрощів при підготовці, здійсненні і приховуванні протиправних діянь, їх різновиди, структура, динаміка тощо;

4) морально-психологічні, тобто особливості особистості злочинців і потерпілих, обізнаність правопорушників з прийомами та методами оперативної роботи органів внутрішніх справ, характерні ознаки поведінки в умовах СІЗО тощо;

5) спеціальні: особливості використання негласних співробітників; обставини, що полегшують і ускладнюють в різних ситуаціях процес оперативної розробки; особи, які перебувають на оперативному обліку в органі внутрішніх справ з числа раніше судимих, від яких можна очікувати вчинення злочинів [4, с. 158–180].

Наведене свідчить, що в загальному розумінні оперативно-розшукова характеристика включає в себе одразу декілька різнопланових характеристик. Однак, як свідчить аналіз практики та чинного законодавства в контексті завдань та повноважень оперативних підрозділів під час протидії злочинності, оперативно-розшукова характеристика, на відміну від інших характеристик, повинна забезпечувати узагальнення максимально сучасних ознак, притаманних тому чи іншому виду злочинів, та надавати можливість за аналогією робити умовивід про шляхи чи способи отримання інформації, що становить оперативний інтерес, у максимально короткий проміжок часу.

Отже, враховуючи вказане, зробимо спробу визначити оперативно-розшукову характеристику кишенькових крадіжок.

З точки зору кримінально-правової характеристики кишенькові крадіжки характеризуються тим, що підпадають зазвичай під кваліфікацію злочинних посягань, передбачених ч. 1–2 ст. 185 Кримінального кодексу України [5].

Об'єкт злочину – право власності, відповідно до якого здійснюється володіння, користування й розпорядження майном.

Відповідно до чинного законодавства, предметом крадіжок є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія. В той же час практика свідчить, що зазвичай предметом кишенькових крадіжок є гроші (що перебувають у гаманцях), що складає 41,7 %, мобільні телефони чи інші «гаджети» – 46,9 %, різні документи – 1,8 % тощо.

Об'єктивна сторона злочину – дії, які характеризуються протиправним корисливим зверненням до чужого майна, що заподіює прямий збиток власникові.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, що досягла 14-літнього віку. Суб'єктивна сторона крадіжки характеризується прямим наміром заволодіти чужим майном з корисливих спонукань.

Принагідно зазначимо, що однією з основних особливостей криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок є те, що особисте майно завжди викрадається у присутності потерпілого і, більше того, предмет злочинного посягання знаходиться в безпосередньому контакті з останнім, однак з точки зору кримінального законодавства для кваліфікації дії як «крадіжка» визначальним тут є саме таємний характер вилучення і звернення чужого майна винним у свою користь і, як правило, відсутність свідків злочину. Тобто, як визначає постановою Пленуму Верховного Суду «Про судову практику у

справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 № 10, таємний спосіб розкрадання майна, що передбачає наявність у винного впевненості, що він діє непомітно для потерпілого та інших осіб, відрізняє крадіжку від грабежу і розбою [6].

Що стосується більш детального розгляду кримінологічних та криміналістичних ознак кишенькових крадіжок, зазначимо, що потерпілими особами майже у 75 % випадків є жінки: віком від 17 до 22 років – 25,3 %, 35 – 45 років – 23,6 %, старші за 55 років – 28,9 %. Вказане пов'язано з тим, що, по-перше, жінки більш слабкі ніж чоловіки, по-друге, вони часто втрачають пильність, оскільки зайняті своїми справами та не звертають увагу на осіб, що перебувають поряд з ними.

Серед вчених-криміналістів та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності існують доволі ґрунтовні дослідження способу вчинення кишенькових крадіжок.

Так, на думку Є. В. Пряхіна, до типових способів підготовки до вчинення кишенькової крадіжки слід віднести такі:

- 1) вибір місця (об'єкта, маршруту), де буде вчинятися крадіжка;
- 2) вивчення обстановки на даному місці (об'єкті, маршруті);
- 3) визначення часу вчинення крадіжки;
- 4) визначення безпосереднього способу вчинення кишенькової крадіжки та відповідних знарядь і засобів;
- 5) пошук спільників (за необхідності);
- 6) визначення шляхів відходу з місця злочину в разі викриття;
- 7) підготовка алібі у разі затримання «на гарячому» [6, с. 344].

Поряд із усім наведеним також заслуговує на увагу класифікація кишенькових крадіжок, наведена В. І. Бобиревим, яка має такий вигляд:

– прості крадіжки – крадіжки з розкритих сумок або зовнішніх кишень на одязі, які вчиняються без застосування будь-яких технічних засобів і додаткових прийомів для відкриття речей (ємностей), де зберігається предмет крадіжки. Наприклад, гаманець потерпілого знаходиться у відкритій сумочці, яка лежить на пакунках, лежить на видноті. Або стільниковий телефон, який знаходиться у зовнішній кишені брюк чи куртки. Зазвичай крадіжки за таких обставин у практиці називаються крадіжками, вчиненими шляхом «вільного доступу»;

– складні крадіжки – злочинець сам відкриває сумку (сумочку, кишеню), закриту блискавкою, гудзиком, проникає в кишені одягу потерпілого, знімає годинника з руки тощо і робить це з використанням як природних, так і штучно створених умов для відволікання уваги потерпілого, тобто у процесі вчинення злочину злодій зазнає певних труднощів під час проникнення в ємність, де зберігається предмет злочину;

– крадіжки із застосуванням технічних засобів – кишенькові крадіжки, які вчиняються з використанням лез, скальпелів, ножиць, пінцетів, гачків тощо [8, с. 36].

Також вказаний вчений визначає, що варто пам'ятати особливості даного виду крадіжок – кишенькові злодії майже завжди діють невеликою групою, яка працює чітко, кожен відповідає за свої обов'язки. Один наглядає за оточуючими і необхідний для того, щоб попередити про небезпеку, другий приймає крадене і зникає у натовпі, а третій може створювати стінку для інших, даючи зайвий час своєму «товаришу» скоїти крадіжку. Спритність злодія відпрацьована роками, тому жертва часто навіть не помічає факту кишенькової крадіжки, так професійно діє злодій. Більшість злодіїв діє під невеликим прикриттям, наприклад, одна рука прикрита знятим плащем або курткою і «працює» обчищаючи жертву, тоді як друга рука може активно жестикулювати перед обличчям жертви. Розгледіти кишенькового злодія в натовпі майже неможливо, процес налагоджений до такого професіоналізму, що навіть співробітники поліції не завжди помічають крадіжки біля них [8, с. 37].

Що стосується способів приховування злочину, то до них можна віднести такі:

- 1) залишення місця вчинення кишенькової крадіжки одразу після її вчинення;
- 2) передавання викраденої речі співучаснику або її ховання у спеціальному тайнику (раніше підготовленому);
- 3) збут майна, одержаного злочинним шляхом;
- 4) перероблення викрадених предметів, спотворення, знищення, пошкодження ідентифікуючих ознак.

Наступний важливий елемент оперативно-розшукової характеристики кишенькових крадіжок належить до гендерного фактора. Практика свідчить, що кишенькові крадіжки здебільшого вчиняють чоловіки віком від 20 до 30 років (34,8 %) та від 30 до 45

(39,9 %), раніше засуджені (78,9 %), які не мають постійного місця роботи (89,9 %), не одружені (67,9 %). Практика свідчить, що кишенькові крадіжки розподіляються на тих, у кого помітний і знервований погляд, та тих, хто займається кишеньковими крадіжками професійно – безтурботні, гарні актори, врівноважені.

До речі, не обов'язково кишеньковим злодієм повинен бути чоловік, це може бути підліток і навіть жінка цілком пристойного вигляду. За статистикою, близько половини кишенькових злодіїв – жінки.

Що стосується часу вчинення кишенькових крадіжок, то аналіз емпіричного матеріалу показав, що найчастіше крадіжки здійснюються зранку з 7 до 10 години та увечері з 16 до 18, з 19 до 22 години, що обумовлено годинами-пік у громадському транспорті, на ринках, магазинах, а після 19 години місцями вчинення кишенькових крадіжок зазвичай є приміщення кафе, клубів, кінотеатрів та інших місць культурно-масового перебування громадян.

Висновок. Підводячи підсумок, резюмуємо, що визначення ознак оперативно-розшукової характеристики кишенькових крадіжок надає можливість оперативним працівникам за принципом «умовивід за аналогією» визначати найбільш оптимальні шляхи отримання первинної оперативно-розшукової інформації, що становитиме інтерес для оперативно-розшукового та кримінального провадження.

Бібліографічні посилання

1. Бех О. В. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері службової діяльності. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/> (дата звернення: 12.04.2018).
2. Пчолкін В. Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вісник ЛАВС МВС України ім. 10-річчя незалежності України*. 2004. Спецвип. № 2. Ч. 1. С. 67–76.
3. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері: монографія. Київ: ФОП Кандиба, 2013. 396 с.
4. Абрамов А. М. Теоретические и прикладные проблемы оперативно-розыскного обеспечения раскрытия и расследования мошенничества: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2002. 453 с.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.04.2018).
6. Прякин Е. В. Карманные кражи: криминалистическая характеристика. С. 341–349. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/01_2012/12pyevkkh.pdf (дата звернення: 12.04.2018).
7. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 12.04.2018).
8. Бобырь В. И. Предупреждение карманных краж органами внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев, 1991. 189 с.

Надійшла до редакції 12.06.2019

References

1. Bekh O.V. Operativno-rozshukova kharakterystyka zlochyniv u sferi sluzhbovoyi diyal'nosti [Operational-investigative characteristics of crimes in the field of official activity]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2364/1/6%2rdf> (data zvernennya: 12.04.2018) [in Ukr.].
2. Pcholkina, V.D. (2004) Ponyattya kharakterystiky zlochyniv u teorii operativno-rozshukovoyi diyal'nosti [The notion of the characteristics of crimes in the theory of operational and search activities]. *Visnyk LAVS MVS Ukrainy im. 10-richchya nezalezhnosti Ukrainy*, Spetsvyp. 2, 67–76 [in Ukr.].
3. Vasylynychuk, V.I. (2013) Operativno-rozshukova profilaktyka zlochyniv u byudzhetniy sferi [Operational and Investigation Prevention of Budget Crimes]: monohrafiya. Kyiv: FOP Kandyba [in Ukr.].
4. Abramov, A.M. (2002) Teoreticheskiye i prikladnyye problemy operativno-rozysknogo obespecheniya raskrytiya y rassledovaniya moshennichstva [Theoretical and applied problems of operative-search support of disclosure and investigation of fraud]: dis. ... d-ra yurid. nauk. Moskva [in Russ.].
5. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennya: 12.04.2018) [in Ukr.].
6. Pryakhin, E.V. Karmannyye krazhy: kriminalisticheskaya kharakteristika [Pocket Thefts: Forensic Characteristics]. S. 341–349. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/01_2012/12pyevkkh.pdf (data zvernennya: 12.04.2018) [in Russ.].
7. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny proty vlasnosti [On case law on crimes against property: resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine]: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (data zvernennya: 12.04.2018) [in Ukr.].

8. Bobyr', V.Y. (1991) Preduprezhdeniye karmannykh krazh organami vnutrennikh del [Prevention of pocket theft by law enforcement agencies]: dis... kand. yurid. nauk: 12.00.08. Kyev [in Russ.].

SUMMARY

Stashchak M.V. Yegorov S.O. Operational-search description of pickpocketing. In the article the author proposes consideration of operative-search characteristics of pocket thefts by means of determination of criminal-legal, forensic and criminological features of the specified type of crime. In particular, it is determined that:

1) victims in almost 75 % of cases are women, from 17 to 22 years old – 25.3 %, 35–45 years old – 23.6 %, older than 55 years – 28.9 %. This is due to the fact that women are weaker than men, and that the latter are no more diligent, busy with their affairs, and do not pay attention to those who are near them;

2) those who commit pocket thefts, they are mostly men aged 20 to 30 years (34.8 %) and from 30 to 45 (39.9 %), previously sentenced (78.9 %), not having a permanent places of work (89.9 %), not married (67.9 %). Practice shows that pocket stamps are distributed to those who have a noticeable, running and nervous look and those who deal with pocket thefts professionally, carefree, good actors, balanced. By the way, it is noted that not necessarily a pocket should be a man, it can be a teenager and even a woman, quite decent. According to statistics, about half of pocket thieves are women;

3) often before the time of pocket theft is the morning hours from 7 to 10 o'clock and from 16 to 18, from 19 to 22 o'clock, this is due to the fact that in the morning and from 16 to 18 it is a peak hour in public transport, in the markets , shops, and after 19 hours places of pocket theft are usually premises of cafes, clubs, cinemas and other places of cultural and mass residence of citizens.

Determining of signs of the operational-search description of pocket thefts enables operational officers on the principle of "reasoning by analogy" to set up the most optimal ways of obtaining the primary operational-search information, which will be of interest for the operational-search and criminal proceedings.

Keywords: *pickpocketing, operational-search description.*